

DE CONCEPTIONISTEN TE BRUGGE, 1637-1832

B. JANSSENS DE BISTHOVEN °

De orde van de conceptionisten werd ter ere van de Onbevleete Ontvangenis in 1484 te Toledo gesticht door de zalige Beatrix de Silva (1424-1490) met het oog op contemplatief leven. Deze religieuzen onderhielden aanvankelijk de regel van de cisterciënzerinnen, weldra die van de heilige Clara van Assisi en waren onderworpen aan de jurisdictie van de minderbroedersrecolecten. De orde verspreidde zich in Spanje, in Zuid-Amerika en in de Spaanse Nederlanden. Aldaar kwam er een eerste klooster tot stand in 1636 te Edingen (waaruit nieuwe stichtingen naar Verviers (1639), Luik (1642) en Nijvel (1653) uitzwermden) en een tweede in 1637 te Brugge. Het waren Brugse zusters van het bestaande Heilige-Geesthuis, behorend tot de franciscaanse derde orde, die in dit jaar de regel, het slot en de kledij van de conceptionisten aannamen.

1. Het Heilige-Geesthuis vóór de toetreding tot de orde van de Conceptionisten, 1236-1637

Het klooster van de Heilige Geest was gelegen in de voormalige Lange Heilige-Geesstraat, nu Goezeputstraat geheten. Dit Heilige-Geesthuis wordt voor het eerst vermeld in een oorkonde van 10 juni 1236, als een stadsinrichting, gerekend bij de hospitalen die door de magistraat beheerd en ondersteund werden. Het was een tehuis voor "schamele huusweken", bejaarde en gebrekkige mensen, die zichzelf niet meer konden verhelpen. Dit oorspronkelijke Heilige-Geesthuis verhuisde omstreeks 1290 buiten de toenmalige stadsomwalling naar de Potterierei, naast een bestaande gelijkaardige inrichting, het hospitaal van Onze-Lieve-Vrouw van de Potterie. Aanvankelijk bleven de twee gestichten gescheiden, maar daar ze alle twee stadshospitalen waren, bestemd voor "schamele huusweken", fuseerden ze weldra tot één godshuis¹. Deze samensmelting

° Archivaris em. van het bisdom Brugge, Nieuwe Gentweg 51, 8000 Brugge.

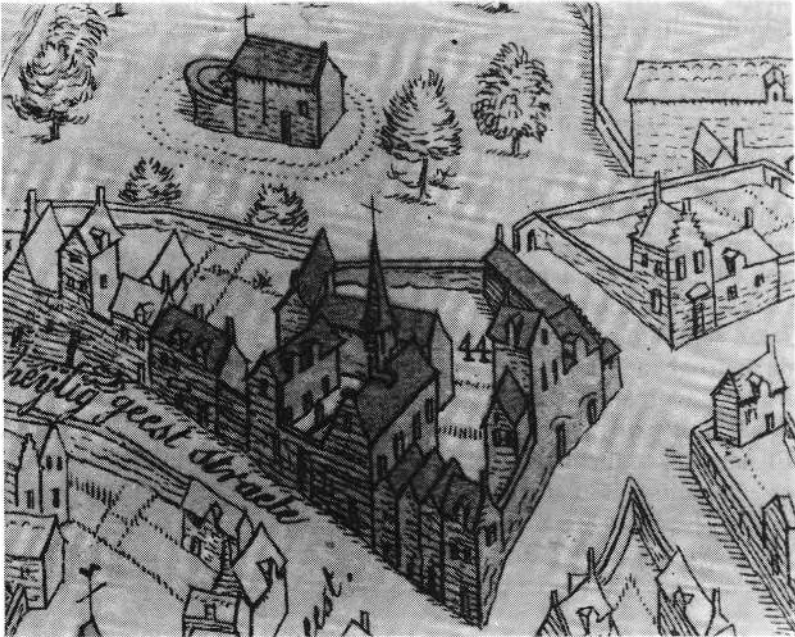
1. M. ENGLISH, *Het H. Geesthuis en de Potterie*, in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, dl. 81, 1938, blz. 69-70; *Dagklapper*, 1958-1962, Brugge 1986, blz. 50 (*Parochieblad*, 13de jaargang, n. 21, 25 mei 1958).

kwam geleidelijk tot stand tussen 1300 en 1319². Zij vindt haar illustratie in de symbolische Heilige-Geestduif in het nisje boven het kerkportaal en in de benaming zelf: "Godshuis van de Heilige Geest op de Potterie".

Naderhand, vóór 1380, bevond zich in de Lange Heilige-Geeststraat opnieuw een Heilige-Geesthuis, ditmaal bewoond door zusters van de derde orde van Franciscus³. Het was geen hospitaal, maar de zusters gingen de zieken aan huis verplegen zoals de zwartzusters-augustinessen van de Kastanjeboom in de Nieuwe Gentweg. Een nauwkeurige afbeelding van het klooster in 1562 ziet men op het stadsplan van Marcus Gerards en van zijn uitzicht rond 1796 op een pentekening met waterverf van Jan Beerblock met een kopie van deze laatste door Jan Jacob Gailliard. De kapel bestaande uit één beuk met zadeldak en kloktorentje bevond zich rechtover de Kleine Heilige-Geeststraat⁴. Het Heilig Sacrament werd er bewaard met toelating van de bisschop van Doornik, gegeven op 22 januari

2. G. MARECHAL, *De stichting van het hospitaal Onze Lieve Vrouw van de Potterie (1276) in Annalen van de Belgische vereniging voor hospitaalgeschiedenis*, 1963-1964, blz. 19: "We kunnen besluiten dat het hospitaal van O.L.Vrouw van de Potterie is opgericht te Brugge in 1276. Het is niet gesticht door het H. Geesthuis. Wel wordt het wegens zijn financiële moeilijkheden ermee samengesmolten. De eerste sporen dateren van 1300-01. In de daaropvolgende jaren worden beide instellingen steeds meer één. Ten laatste in 1319 zijn alle verschillen weggefallen. Er is maar één instelling meer die een stadsinstelling is".
3. De statuten van dit klooster worden vóór 1380 goedgekeurd. De tekst is opgenomen in een handschrift op perkament van 1625: *Desen bouck inhoud de Regel van de Derde Orden van St. Franchois, de Statuten van dit clooster van 't heylich Geesthuys; Item de Register van de professie en van 't overlijden der Religieusen van hetselve convent, ghemaectt ende geschreven by laste ende autoriteyt der Minderbroed der stede van Bruge in 't jaer ons Heeren duyst seshondert ende vyf en twintich ten versoecke van de godvruchtige Moeder ende Religieusen*. Dit handschrift van 1625 bevond zich in Brugge B.A.B. (= archief van het bisdom) maar is zoek geraakt. Alleen transcripties door A. Duclos zijn aldaar bewaard gebleven: C 406. Naar dit handschrift *Desen bouck...* wordt verwezen volgens de copieën van A. Duclos.
4. M. GERARDUS, *Brugae Flandrorum urbs et emporium mercatu celebre*, 1562, nr. 44 C. VAN DE VELDE, *Stedelijke Musea Brugge. Steinmetzkabinet. Catalogus van de tekeningen*, dl. I, Brugge, 1984, blz. 25 en 166. W. SIMONS, *Bedelordekloosters in het graafschap Vlaanderen*, Brugge, 1987, blz. 181-182 en 189 (ligging van het klooster op de stadsplattegrond). Zie afbeelding 1.

1520⁵. Het altaar in de kapel van “de monialen van de Heilige Geest” werd op 1 augustus 1627 door bisschop Denis Stoffels geconsacreerd. Deze bisschop had op 13 december 1624 de jurisdictie van de minderbroeders over de zusters erkend en bekrachtigd⁶. Als vurige voorstanders van de devotie tot de Onbevleete Ontvangenis hebben deze paters de aansluiting bij de orde van de conceptionisten bewerkstelligd.



Afbeelding 1 : het H.-Geesthuis op het stadsplan van Marcus Gerards, 1562.

5. A. DUCLOS, *Bruges Histoire et souvenirs*, Brugge, 1910, blz. 496.

6. B.A.B., C 406 : *Desen Bouck...* f. 69 v. B14, f. 2v. : “Consecravit apud moniales S. Spiritus summum altare in honorem S. Francisci, inclusis reliquiis SS. Martyrum Thebeorum, Undecim millium Virginum et S. Godelevae Virginis et Martyris”, 1 augusti 1627 ; C 406, f. 69r.

2. Slotzusters conceptionisten

“Veel van de Derde-ordekloosters zijn, in het begin van 1600, hervormd geworden. Vooral onder den invloed van den bekenden Recollet pater Marchant. We vinden hem te Brugge werkzaam, ondermeer bij de H. Geestnonnekens in de Goezeputstraat, die van de gewone Derde-Orde overgingen tot de Conceptionisten en ook 't slot aannamen”⁷.

De hervorming of toetreding tot de orde van de conceptionisten werd op 6 december gesolemniseerd in de plechtigheid van de kleding. “Den 6 December 1637 sijn de religieusen van het clooster van den H. Gheest verandert van orden ende habyt ende hebben ontvanghen het heylig orden der Onbevleete Ontfanghenisse van Maria met het eeuwich slot. Welck haer gepresenteert zijnde, hebben de religieusen dit waerghenomen om hetselve te beghinnen ter ere Godts ende der onbevleete Maghet Maria; de eerw. P. Petrus Van Steene guardiaen ende de eerw. Vicaris P. Anselmus deden het officie te weten den h. dienst ende de kleedinghe”⁸. Twee van de zeventien zusters wilden niet toetreden tot de nieuwe kloosterorde en verlieten de gemeenschap⁹. Het volgend jaar, op het feest van de Onbevleete Ontvangenis (8 december), hebben de vijftien hervormde zusters de plechtige geloften uitgesproken vóór de provinciaal van de minderbroeders, die van toen af de jurisdictie over het klooster zou uitoefenen in plaats van de gardiaan, die biechtvader was¹⁰. Deze schikking is uitgevaardigd in een akte, die ook de namen van de betrokkenen als volgt opsomt: moeder overste Clara Brigitta Van Meunekreede, zusters Anna Maria Frans, Maria Joanna Bouckhoudt, Catharina Agatha Van Brussel, Joanna Francisca Montecleer, Elisabeth Godelieve Clerck, Louisa Joseph Page, Francisca Dominica Cornelis, Barbara Magdalena Vanderstraete, Agnes Cecilia

7. M. ENGLISH, *Dagklapper*, deel 3, 1952-1954, Brugge, 1985, blz. 218. Onder invloed van een enthousiaste maar veeleisende contrareformatie opteerden vele kloostergemeenschappen in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de eerste helft van de 17de eeuw voor een strenger leven. Het Brugse geval kan gelden als een illustratie van een zeer algemene en typerende ontwikkeling.

8. B.A.B., C 406, *Desen bouck...*, f. 69v.

9. B.A.B., C 409, *Dit is den Bouck van de ... cleedinghen van de religieusen van de conceptie van de H. Suiver Maghet Maria*.

10. B.A.B., C 406, *Desen bouck...*, f. 69v.

Heynkens, Cecilia Joanna Costeyns, Laurencia Teresia Valckenaer, Suzanne Lucia Van Meunekreede, Bernardine Paschalis Van Wandele¹¹. Op 24 april 1640 kwam Pater Dominiek Huaert, commissaris-generaal, de kapittelzaal inwijden, waaronder de begraafplaats van de religieuzen voorzien was¹². Na de aansluiting bij de orde van de conceptionisten bleef de oude benaming "Heilige-Geestzusters" algemeen behouden, ook in officiële stukken zoals de *Status episcopatus*; in deze vierjaarlijkse verslagen over de toestand van het bisdom worden zij tot in 1758 *Sorores Sancti Spiritus* genoemd en voor het eerst in 1778 *Conceptionistae*¹³. Volgens Arnold Ocket worden ze in 1800 ofwel "conceptionisten" genoemd, of "zusters van het Heilige-Geesthuis", of "Heilige Geestnonnen"¹⁴. Ze hadden de traditionele devotie tot de Heilige Geest behouden, zoals blijkt uit een bul van 12 september 1764, van paus Clemens XIII, die een volle aflaat verleent aan de mensen die de kerk op het feest van Pinksteren bezoeken¹⁵. De overste van de kloostergemeenschap, die men oorspronkelijk "moeder" noemde en die vanaf 1696 de titel van "abdis" voerde, was bijgestaan door een "vicaresse", drie of vier "discreten" of raadzusters en een novicenmeesteres. Twintig moeders-abdissen volgden elkaar op, waaronder Rosa Van de Walle en Maria Jozef Bauwens ieder voor drie ambtstermijnen, en Eugenia Van Mandel, Benedicta Arents en Rosa Van Severen elk voor twee termijnen. Zij ontvingen een totaal van 119 professies als volgt verdeeld¹⁶:

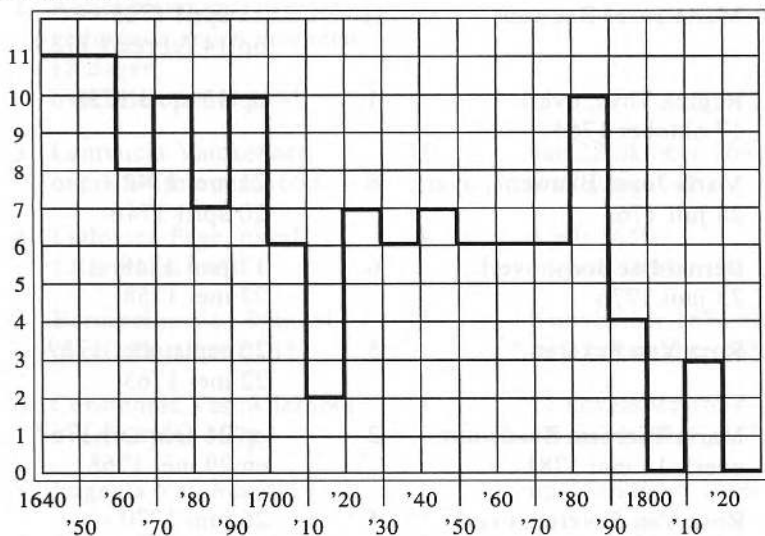
11. B.A.B., C 408, *Ter eeren Godts ende H. Maria : dit is den catalog der namen vande religieusen uit H. Geest-huys ; te saemen op wat jaert maent ende dagh sy professie gedaen hebben ; onder welcken guardiaan ende moeder, anno 1626, 14 Augusti (Professieboek).*
12. B.A.B., C 406, *Desen bouck*, f. 69v.
13. B.A.B., B184, *Status* van 1654, 1675, 1746, 1758, 1778.
14. B.A.B., S 428, *Gedenkstukken van Arnold Ocket*, blz. 308. Deze priester, geboren te Oostende op 27 december 1763, werd in 1797 pastoor van de drie porties van Sint-Salvators te Brugge en in 1802 pastoor van Oedelem, waar hij overleed op 9 maart 1812. Hij is de schrijver van: *Gedenkschriften raekende de parochiale kerk S. Salvator in de Stad Brugge beginnende van haere eerste stigtige in de zevende eeuw tot het begin der negentiende eeuw* (handschrift).
15. B.A.B., B 66, f. 129r.
16. B.A.B., C 408.

Naam van de moeder- abdis	Ontvangen professies	Tijdstip
1. Clara Van Meunekreede, overleden op 6 nov. 1660	1	op 4 maart 1640
2. Agnes Hemkens, overste gedurende zeven maanden 18 dagen, overleden 6 mei 1641	0	
3. Laurencia Valckenaer, overl. 14 februari 1653	10	van 22 oktober 1641 tot 2 juni 1648
4. Ludovica Page, overl. 14 februari 1658	4	4 juli 1650 - 14 juni 1654
5. Bernardina Van Wandel, overl. 31 januari 1672	2	8 november 1654 en en 27 december 1655
6. Constanca Van Allershout overl. 2 juni 1671	5	11 november 1657 - 15 mei 1659
7. Eugenia Van Mandel	1	op 24 oktober 1660
8. Agnes Coene, overl. 30 april 1668	5	8 juni 1665 - 7 november 1666
9. Eugenia Van Mandel, overl. 12 maart 1687	9	17 september 1668 - 24 februari 1676
10. Benedicta Arents	6	21 maart 1678 - 6 juli 1682
11. Agnes Van Houcke, overl. 10 december 1708	10	16 juni 1686 - 25 augustus 1697
12. Rosa Van de Walle	4	2 februari 1698 - 12 oktober 1699
13. Benedicta Arents, overl. 1 juni 1719	1	op 26 juni 1702

14. Rosa Van de Walle	5	25 april 1706 - 9 mei 1709
15. Maria Jozef Bauwens	2	op 15 mei 1714 en 5 juli 1714
16. Rosa Van de Walle, overl. 7 januari 1724	1	op 21 april 1720
17. Maria Jozef Bauwens	10	11 april 1723 - op 14 februari 1735
18. Regina Thys, overl. 17 oktober 1764	1	op 13 april 1738
19. Maria Jozef Bauwens, overl. 28 juli 1763	6	21 mei 1742 - 20 april 1746
20. Bernardine Joos, overl. 23 juni 1776	6	17 juni 1748 - 23 mei 1758
21. Rosa Van Severen	5	26 september 1759 - 22 mei 1765
22. Maria Theresia Beaucourt, overl. 14 mei 1781	2	op 26 februari 1767 en 29 mei 1768
23. Rosa Van Severen, overl. 11 april 1778	4	26 juni 1770 - 5 november 1775
24. Maria Louisa Dewitte, overl. 20 februari 1782	4	22 juni 1778 - 19 februari 1782
25. Maria Agnes Bostyn, overl. 15 augustus 1801	10	4 januari 1784 - 7 maart 1791
26. Cecilia Windels, overl. 10 juni 1817	2	op 1 september 1793 en 19 oktober 1794
27. Maria Joanna Ludovica van Caloen, overl. 28 aug. 1832	3	één op 11 november 1817 en de laatste twee op 3 nov. 1819

Deze abdisen ontvingen dus van 1640 tot 1819 een totaal van 119 professies, dit is een gemiddelde van twee per drie jaren, maar onregelmatig verdeeld zoals blijkt uit de volgende grafiek :

Professies



De levensregel van de Brugse conceptionisten¹⁷ bestond uit de vier volgende delen :

1. de eigenlijke levensregel goedgekeurd door Julius II op 15 september 1511 ; 2. de constituties goedgekeurd door de provinciaal van de minderbroeders op 8 december 1637 ; 3. het ceremonieel ; 4. de verklaringen, resoluties en ordonnanties door de provinciaal toegevoegd tot in 1674. Deze regel bepaalt de drievoudige solemnele geloften van maagdelijkheid, armoede en gehoorzaamheid, het pauselijk slot en het koorofficie. Voor de metten van dit officie werden de zusters 's nachts gewekt. De overige gebedsstonden waren verdeeld over de uren van de dag : de lauden of morgengebed, de vier kleine uren : priem, terts, sext en none, die respectievelijk om 7, 9, 12 en 15 uur gebeden werden, de vespers, en de kompletten op slapentijd.

Het gemeenschappelijk bezit was toegelaten door de mildering welke Urbanus IV (1261-1264) aan de strengere regel van de heilige Clara had aangebracht. De inkomsten van fundaties, renten en huispachten, waarover de gemeenschap beschikte, zijn ingeschreven op een viertal registers¹⁸. Die inkomsten waren voldoende ook voor buitengewone uitgaven o.a. voor het orgel en voor uitbreiding van het gebouw : "Het jaer 1682 den 5 september is in onsen choor ghestelt den oorghel, die ghemaect is van mijnheer Franciscus Royer, orghelmaecker te Brussel, dewelcke cost met al hetghene dat

17. B.A.B., C 410.

18. B.A.B., C 411 : *In desen boeck staen gheschreven alle de renten... beginnend in 1517, uyt diversche boecken bijeen gestelt int jaer 1633.* C 412 : *Den boeck der lijfrenten van 't clooster der conceptionisten van Brugge sedert 't jaer 1699.* Brugge, Rijksarchief, Oud Kerkarchief, nr 159 : *Hantbouck van den Ontfancq van de Renten, 1689-1796.* *Idem* van de huishuren, 1689-1796.

Bij het financieel beheer werd de zuster "dispensierige" geholpen door een heer uit de stad, die aangesteld werd als syndicus om de zaken van de gemeenschap te behartigen. De eerste was in 1626, nog voor de toetreding tot de orde der conceptionisten, Arnold de Valckenaere. Zijn opvolger was in 1651 Christiaan Rotsaert, overleden op 18 nov. 1664. De volgende zijn in het *Obituarium* ingeschreven : priester Emmanuel Van de Voorde (1663 -+ 11 juli 1672), Arnold Huwyn (+ 27 augustus 1687), kanunnik van O.-L.-Vrouw, Pieter Curben-de (+ 18 dec. 1693), kanunnik van Sint-Donaas, Guido Moentack (9 okt. 1755 -+ 28 dec. 1766), kapelaan Dusan, van Sint-Donaas (syndicus gedurende zes maand en + 9 dec. 1769), Jaak Pieter Albert van Ockerhout de ter Zaele (1 febr. 1769 -+ 19 aug. 1825).

er toe noodigh was de somme van hondert en vijf en dertich ponden grooten vlaems. Sr Delphina a Sancto Eleazaro is de eerste orghe-
liste ende is overleden den 3 December 1698. In 't jaer 1706 heb-
ben wij een huys dat nevens ons clooster aen de oostsyde stondt en
geheel vervallen was inghenomen in ons hof ende een hooghen muer
ghemaect met eene deure ter straete¹⁹.

Het kleed van de conceptionisten bestond uit een habijt met singel,
een wit scapulier, een blauwe schoudermantel en een zwarte sluier.
Een ovaalrond geborduurd kenteken was op het scapulier en op de
mantel genaaid; het was een staand beeld van Maria, in het wit
gekleed met een blauwe mantel, met het Kind op de linker arm en
een leliestengel in de rechter hand, het hoofd van Maria met een
gouden nimbus en tien gouden sterren gekroond. Het Kind door-
boort met de steel van een processiekruis de kop van de slang, die
zich slingert rond de halve maan onder de voeten van de vrouw.
Rond het beeld is er een gouden stralenkrans van 26 stralen²⁰. De-
zelfde voorstelling versiert de nog bewaarde ovaalronde zegelma-
trijs in geel koper²¹.

De stichteres Beatrix de Silva wordt in dit kloosterkleed voorge-
steld op een groot schilderij uit de collectie van het O.C.M.W.-
Brugge²². De zalige knielt voor een engel die een perkamenten rol
ontvouwt, waarop zij leest: *Dit is de bevestighe vande Regel der
Oorden der Onbevleete Ontfanghenisse vande H. Maghet Maria
door Innocentius den VIII paus van Romem*. Op een schilderij van
de zwartzusters te Veurne: *Suppressie van de kloosters door Jozef
II en de Fr. Revolutie* staat een zuster conceptioniste in de rij van
kloosterlingen.

Er heerste in de kleine Brugse communititeit zoveel vurigheid, dat
men er in 1644 religieuzen kwam zoeken om de hervorming van
een Gents klooster mogelijk te maken. De Sint-Janszusters, of grau-
we zusters-tertiarissen, die oorspronkelijk vóór 1397 in de Erpel-
steeg en sedert ca. 1411 in de Nedenscheldestraat, onder toezicht

19. B.A.B., C 406, transcriptie van A. Duclos.

20. B.A.B., C 410, *Regel*, hoofdstuk 3; *Constituties*, hoofdstuk 10.
een exemplaar van het kenteken (13 x 19 cm.) is bewaard in C 406.

21. B.A.B., B 614. Zie afbeelding 2.

22. Inventarisnummer O.S 175. I, 151,5 x 108,5 cm. Zie afbeelding 3.



Afbeelding 2: vergroting van het zegel van de Brugse conceptionisten SIGILLUM MAIUS CONVENTUS BRUGENSIS ORDINIS IMMACULATAE CONCEPTIONIS BEATAE MARIAE VIRGINIS. De duif in de bovenhoek en de gekroonde leeuw op het voetstuk wijzen op het Heilige-Geesthuis en op de stad Brugge. Plaasteren afgietsel van de bewaarde zegelmatrijs. Zie n. 21.

van de minderbroeders, gevestigd waren²³, verlangden tot de contemplatieve observatie van de conceptionisten toe te treden en deden daartoe een beroep op de Brugse abdis Laurencia Valckenaer. Op aansporing van Marianus De Smytere, provinciaal van de minderbroeders, aanvaardde zij die zending en vertrok naar Gent met zuster Clara Van Meunekreede, voormalige eerste abdis, en nog drie andere conceptionisten. Aldaar aangekomen op 31 augustus 1644, voltrokken zij reeds op 8 september de plechtige kleding van de 20 Gentse zusters, die Laurencia Valckenaere als eerste abdis erkenden. Na het jaar noviciaat werd dezelfde abdis door verkiezing bevestigd, maar ze had heimwee naar haar moederklooster en kwam toelating om naar Brugge terug te keren, op 5 juni 1647. Twee van de vier zusters die naar Gent waren uitgeweken kwamen eveneens naar Brugge terug²⁴. Het Gentse klooster werd door Jozef II op 5 mei 1784 afgeschaft.

Ook te Oostende was er een klooster van conceptionisten tot stand gekomen, maar zonder tussenkomst van de Brugse zusters. Een handelaar van Duinkerke, Jacques Hoys, had zich in 1658 in Oostende gevestigd en wilde daar een conceptionistenklooster met eigen middelen oprichten²⁵. Met de toestemming van de burgerlijke en kerkelijke instanties liet hij in 1676 vijf zusters uit het klooster van Duinkerke naar Oostende verhuizen. Op 20 maart 1679 legde bisschop Frans de Baillencourt de eerste steen van het nieuwe klooster gelegen op de hoek van de Korte Peperstraat en de Witte-Nonnenstraat - volkse benaming voor de Oostendse conceptionisten - en op 18 mei 1681 kwam bij de kerk consacrerend²⁶. Hij had van paus Innocentius XI bekomen dat de Oostendse zusters, onttrokken aan het gezag van de minderbroeders, onder bisschoppelijke jurisdictie gesteld werden²⁷. Bij de afschaffing in 1797 telde de communiteit 17 leden²⁸. Later zijn klooster en kerk helemaal verdwenen.

23. F. DE POTTER, *Gent van den oudsten tijd tot heden*, dl.5, z.d., blz. 2-9. W. SIMONS, *op. cit.*, blz. 183-185 en 195 (ligging op de stadsplattegrond van Gent).

24. B.A.B., C 406, *Desen bouck...* f. 69 v.-70r.

25. H. VANSTEENKISTE, *Het kerkelijk leven te Oostende in de 17de en 18de eeuw*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1986, blz. 68.

26. B.A.B., B 37, f. 83 r-v ; B 38, f. 162v-163r.

27. B.A.B., C 423 : breve van Innocentius XI, 12 febr. 1677.

28. B.A.B., C 413 : "Etat des religieuses dites sœurs blanches".

3. De Conceptionisten onderwijszusters vanaf 1778

De opening van een meisjesschool in 1778 betekende een aanzienlijke wijziging in het afgezonderd leven van de slotzusters. Omdat er in Brugge geen ursulinen waren die konden instaan voor het onderricht en de opvoeding van de meisjes uit de hogere burgerij, hebben enkele vooraanstaanden bij de conceptionisten aangeklopt om deze taak op zich te nemen. Het zou ook de financiële toestand van het klooster ten goede komen. Dit betoogde abdis Rosa Van Severen in haar verzoekschrift tot de bisschop om een meisjesschool voor halfinternen te mogen oprichten. Aangezien in het verzoek niet wordt gewezen op mogelijke maatregelen tot afschaffing van de kloosters van contemplatieven, mag men aannemen dat het geven van onderwijs door de zusters niet was bedoeld om hun bestaan te redden. Het was op 8 december 1781 dat Jozef II besliste alle contemplatieve kloosters te ontbinden. Dit keizerlijk edikt werd in de Oostenrijkse Nederlanden op 17 maart 1783 officieel gepubliceerd, dit is zes jaar na de oprichting van de conceptionistenschool. Bisschop Felix Brenart heeft de vraag van de zusters gunstig beantwoord op 5 november 1777²⁹. Een gelijkaardig verzoekschrift gericht tot burgemeester en schepenen, ontving op 16 november hetzelfde gunstig gevolg³⁰. En er werd spoedig gebruik gemaakt van de kerkelijke en burgerlijke toelating. Het schoolreglement met prospectus bevat interessante bijzonderheden. Er zijn drie zustersmeesteressen: een meesteres-generaal zal het godsdienstonderricht en de algemene leiding behartigen; een tweede meesteres zal elke dag van 9 tot 10 uur leren schrijven; een derde zal twee maal per dag teksten laten lezen, vragen en antwoorden van de catechismus aanleren, het naaien en breien inoefenen. Het gebed krijgt een ruime plaats. De klas zal met "Geloofd zij Jezus Christus. Amen" beginnen; elk uur zal een "zaelige ure" en een weesgegroet gebeden worden; om half elf de litanie van O.-L.-Vrouw; en verder nog andere gebeden naar goeddunken. Om 11 uur zullen de kinderen in stilte het middagmaal gebruiken en daarna een half uur spelen. Om

29. B.A.B., B 70, f. 83.

30. "Actum in camere, 16 nov. 1777, Kesteloot de jongere", volgens een aantekening van A. Duclos.

13 uur moeten zij het Onze Vader en andere gebeden memoriseren. Om 14 uur drinken zij thee en bidden het kruisgebed³¹.

Het schoolgeld bedraagt 10 pond groten per jaar, vooraf per kwartaal te vereffenen; de ouders moeten daarenboven boeken en benodigdheden bekostigen en een zitstoel, twee borden en eetgerei leveren; zij zorgen voor de begeleiding van de kinderen van huis naar school tussen 8 en 9 uur en terug tussen 16 en 17 uur. Op 29 december 1777 kwam bisschop F. Brenart de Heilige-Geestmis celebreren en gaf daarna onderrichting over de plichten van meestersessen en leerlingen³². Deze laatsten waren acht in aantal toen de klas begon op 2 januari 1778³³. Het schooltje was gunstig aangeschreven en evolueerde spoedig tot pensioonaat vanaf 1 september 1780. Op het hoogfeest van 15 augustus 1782 ontvingen zes pensionnaires de eerste communie. Het volgend jaar vroeg de abdis aan de bisschop of de eerste communie in de kloosterkapel mocht gebeuren. Dit werd niet toegestaan: de leerlingen behoorden naar de Sint-Salvators parochiekerk te gaan, waar de pastoor eerst nog de kandidaten moest ondervragen³⁴.

4. Verhuizing naar de Jakobijnessenstraat, 1788-1796

Het toenemen van het aantal leerlingen deed weldra uitzien naar een ruimere huisvesting. Het leegstaande klooster van de dominicanessen van Engelendaele, in de Jakobijnessenstraat, zou meer mogelijkheden bieden. Zoals verscheidene andere contemplatieven waren de dominicanessen of jakobijnessen in 1783 afgeschaft door het keizerlijk edikt van 17 maart 1783. Maar de kloostergebouwen konden best gebruikt worden. Zij waren tussen 1597 en 1752 langs de oostkant van de Jakobijnessenstraat opgetrokken. De eenbeukige kapel lag op de noordkant, door zes grote ramen met spitsbogen

31. B.A.B., C 405. Een "zaelige ure" is een kort gebed als volgt opgetekend door L. CAYTAN (1742-1813) in zijn zeer verspreide gebedenboek *Den Godvrugtigen landsman*, 1ste uitg. Brugge, 1786, 2de uitgave Kortrijk, 1803, blz. 37-38: "Als het ure slaet, zegt: Heere, geweerdigt mij eene zalige ure te verleenen, en weest my, armen zondaer (of zondaresse) genadig, nu en in de ure mynder dood. Amen." (Meegedeeld door Jozef Van den Heuvel).

32. B.A.B., B 70, f. 158.

33. B.A.B., C 405.

34. B.A.B., B 74, f. 209v-210r.

verlicht, met een uitgebouwd portaal dat voor de kerkbezoekers voorzien was. Een tekening met de pen opgewerkt met waterverf door Jan Beerblock, rond 1796, en een kopie door Jan Jacob Gailliard "tonen ons het gebouw geïsoleerd uit zijn omgeving en vanuit de hoogte gezien, zodat het grondplan duidelijk wordt"³⁵. Om dit kloostercomplex in gebruik te mogen nemen richtten de conceptionisten een verzoekschrift tot keizer Jozef II, waarin ze een ruil voorstelden tegen het Heilige-Geesthuis. De gevraagde verwisseling werd toegestaan bij akte van 23 juni 1788 te Brussel door Ferdinand de Trauttmansdorf, gevolmachtigde minister, ondertekend³⁶.

De keizerlijke gunst werd onmiddellijk gemeld aan de Heer Jozef van Zuylen van Nyevelt, beheerder van de goederen van het afgeschafte klooster in de Jakobijnessenstraat, opdat hij de ex-dominicanessen zou aanmanen zo spoedig mogelijk van het Heilige-Geesthuis bezit te nemen³⁷. Dit werd op 4 september 1788 ontruimd, maar de ex-dominicanessen kwamen niet opdagen. Een maand later vroeg Louis Maroux, procureur-generaal bij de Raad van Vlaanderen³⁸ in een schrijven van 2 augustus 1788 aan de hospitaalzusters van Sint-Jan, om de zieke zusters van de afgeschafte kloosters in het aanpalende leegstaande Heilige-Geesthuis te willen opnemen. Dit zou een splitsing van de communiteit van Sint-Jan betekenen, die nauwelijks talrijk genoeg was om het eigen hospitaal te bedienen. Daarom weigerde de overste, maar ze verklaarde zich bereid om gewezen religieuzen die ziek waren in Sint-Jan op te nemen, hetgeen ook gebeurd is³⁹. Het Heilige-Geesthuis had voortaan geen

35. G. VAN DEN WIJNGAERT en J.P. DE PUE, *Geschiedenis van de zusters dominicanessen Engelendaele, Assebroek en Brugge*, Brugge, 1984. C. VAN DE VELDE, *op. cit.*, blz. 23 en 165.

36. B.A.B., C 405. J. VAN WALLEGHEM, *Merckenwaardigste voorvallen*, 1788, 14de deel, fol. 172, uitg. Y. VAN DEN BERGHE, Brugge, 1984, blz. 70.

37. Brief ondertekend door Barstenstein, uit Brussel, 23 juni 1788; B.A.B., C 405.

38. J. GAILLIARD, *Bruges et le Franc*, dl. 4, Brugge, 1860, blz. 106. R. PIETERS, *Louis Benoît Maroux, procureur-generaal van Vlaanderen, als politiek agent van de Oostenrijkers*, onuitgegeven verhandeling, Leuven, 1972.

39. A.M. VAN SCHOORS, *Een moeilijke periode uit de geschiedenis van de hospitaalzusters van St.-Jan te Brugge, 1770-1802*, onuitgegeven verhandeling (godsdienst-wetenschappen) Leuven, 1985, blz. 39, verwijzend naar het archief van de zusters van Sint-Jan, map 2, nr. 108.

bestemming meer. Het werd door de religiekas verkocht en werd later gesloopt⁴⁰.

De verhuizing van de conceptionisten naar de Jakobijnessenstraat was niet naar de zin van alle betrokken religieuzen. Pastoor Arnold Ocket, die de zusters kende omdat zij op zijn parochie St.-Salvators woonden, getuigt dat de meerderheid er tegen op zag en dat de provinciaal van de minderbroeders de onderwerping moest afdwingen, hetgeen "nogtans de tranen der weldenkende tegenstreevers niet kon beletten op den dag der overvoering, wezende den 4 September 1788, vloeyende voor het aanschin der nieuwsgierige omstaenders"⁴¹.

Nadat eerst de meubelen en koffers opgeladen en vertrokken waren, werden de religieuzen in koetsen, met gordijnen aan de vensters om het slot zoveel mogelijk te handhaven, ter bestemming gebracht. Men had enkele aanpassingen en herstellingswerken aan de gebouwen moeten uitvoeren, vooral aan de reeds gedeeltelijk ontmantelde kerk. De volgende dag, vrijdag 5 september, kwam de bisschop de kerk herwijden. De gevels van de naburige huizen waren bevlagd en men kon in de straat de overblijfsels zien van de verlichting en het vuurwerk, waarmee men op de vooravond de nieuwe bewoners had verwelkomd⁴². Zo was het klooster van de Jakobijnessenstraat in ere hersteld door de gemeente van de conceptionisten en het pensioonaat. Maar ook enkele van de vroegere bewoners, namelijk de gewezen priorin van de dominicanessen en enkele van haar medezusters konden hun geliefd klooster opnieuw betrekken. Ze vormden een zelfstandige gemeente en bewoonden er een eigen kwartier⁴³.

40. De religiekas kwam tot stand door de afschaffing van de contemplatieve kloosters: "Wij hebben besloten in de Nederlanden te doen oprichten eene kasse onder den naem van religiekasse, in de welke men generaelijk zal storten de inkomsten van alle de kloosters de welke zullen worden vernietigt, om gebruikt te worden tot de betaeling van de pensioenen, en voorders tot de schikkingen hier vorens uytgedrukt... Ordonnantie van Jozef II rakende de vernietingen van verschijde onnoodige kloosters in de Nederlanden", 17 maart 1783. Mechelen, archief van het aartsbisdom, 17 Frankenberg, aangehaald door G. VAN DEN WIJNGAERT en J.P. DE PUE, *op. cit.*, blz. 156.

41. B.A.B., S 428, blz. 309.

42. J. VAN WALLEGHEM, *op. cit.*, 1788, uitg. Y. VAN DEN BERGHE, Brugge, 1984, blz. 70

43. Nota's van M. English aangehaald door G. VAN DEN WIJNGAERT en J.P. DE PUE *op. cit.*, blz. 52.



Afbeelding 3 : de zalige Beatrix de Silva, schilderij van het OCMW, niet gesig-neerd, 17de eeuw (151,5 x 108,5 cm) nr O.S 175.I. Het geschilderd onderschrift luidt DEERW. MOEDER BEATRIX DE SYLVA FONDATRESSE DER OORDER VANDE ONBEVLEECTE ONTFANGHENISSE VANDE H.MAEGHET ENDE MOEDER GODTS MARIA.

Op 22 december 1789 werd in de herstelde kloosterkerk een plechtige dienst gecelebreerd voor de slachtoffers van de Brabantse Omwenteling, in aanwezigheid van het korps der patriotten⁴⁴. De kleine meisjesschool met pensionaat was mede verhuisd. Volgens een getuigenis van de overste, daterend van 14 september 1796, kwamen nog een dertigtal leerlingen, tegenover het vijftigtal van voor de verhuizing, en het waren dezelfde zusters-leraressen als bij de stichting van de school in 1778, namelijk Agnes De Millecamps, Cecilia Van Gierdegom en Anna Trauwaen, bijgestaan door drie andere zusters. De leerstof behelsde het lezen en schrijven, Frans en Nederlands, en alle soort handwerk⁴⁵.

Het verblijf in de Jacobijnessenstraat was van korte duur. Een aankondiging van de dreigende onteigening was de officiële inventarisatie van de goederen. Op 2 oktober 1796 kwamen twee commissarissen om de inventaris van de goederen te maken en werkten van 11 uur tot 18 uur ter plaatse, in het bijzijn van de 28 religieuzen⁴⁶. Op 28 november daaropvolgend werden zij op straat gezet, nadat zij de volgende protestbrief hadden ondertekend⁴⁷: "Jesus, Maria, Franciscus. Wij hebben sedert langen tijd in het huys onze instelling gevoelt de oneindige zoete zalving van de heyligen geest, die

44. J. VAN WALLEGHEM, *op. cit.*, 1789, uitg. Y. VAN DEN BERGHE, 1984, blz. 127.

45. Antwoorden op de vragen van *l'Administration Municipale du Canton de Bruges, à la prieuse du couvent des conceptionistes*, bij brief van 28 fructidor l'an 4 (14 september 1796) ondertekend door Charles de Tilly, president, die zijn bezoek aankondigde als volgt: "Citoyenne, Chargé par l'arrêté du 13 prairial de la formation du tableau des Etablissements D'Instruction publique, Et comme vôtre Institution tombe dans cette cathégorie, Je vous préviens que Dèmain au mâtin à dix heure Je me rendrai chez vous pour prendre de vous les renseignements necessaires. Je me flatte que vous Y répondrez cathégoriquement. Salut et fraternité". B.A.B., C 405.

46. B.A.B., C 405.

47. Nederlandse vertaling door Arnold Ocket (B.A.B., S 428, blz. 309-310) van de oorspronkelijke Franse protestbrief, door abdis Cecile Windels en 25 zusters ondertekend, met volgend postscriptum van de commissarissen:

"Vu le Double de la présente protestation et entendu la lecture Bruges, le 8 frimaire 5me année de la république française une et indivisible.

Louis Anetha Commissaire. J. D'hauwe Commissaire.

Vu la répugnance des religieuses à sortir du couvent nous leur avons déclaré, que si elles ne sortaient au moment, nous ferions quérir la force armée, que ne tarderait à arriver et les y ont contraint par force, jour, mois et an que dessus.

Louis Anetha Commissaire. J. D'hauwe Commissaire."

in de ontfangenis van den Verlosser der wereld de maegd Maria overlommerde. Ach ! dat wy niet en mogen verblyven in dit hys ! Heeft dan onz duyster en streng leven aen de menschen kunnen mishaege ? Wij hebben ons verbonden aen de onderwyzing der jonge dogters in eene kostschool (pensionnat), die wy ten eynde hebben opgeregt ; opregting aen welke geheel het gemeente heeft toegejuigt. Maer helaes onze religieuze beloften hebben het ongeluk te mishaege omdat men die tegenstrijdig geloovt aen de natuurlyke rechten van den mensch. Maer welke zijn de rechten van God ? Heeft hy er dan geene meer te oefenen op de wereld die hy geschapen heeft ? Zullen de stervelingen de verbintenissen derven te ontkennen die de schepzels met hunnen schepper hebben aengegaen ? Neen ; men kan ons uyt dit huys verdrijven, men kan ons de eygendommen rooven die wij bekomen hebben onder den schild der wetten ; maer nog het leven nog de dood, nog eenig schepzel en zal ons weten af te rukken van onze beloften, nog ons scheyden van de liefde Gods die in Jesus Christus onze Heer is. Aldus geprotesteert, jaer en daege als hier onder, waevan twee afschriften, om het een te overhandigen in onzen uytgang aen den commissaire om vervoegt te worden aen het proces-verbal. Gedaen te Brugge in het klooster der religieuze conceptionisten gezyd heylige geesthuys den 28 november 1796”.

Het leegstaande Jakobijnessenklooster kwam in het bezit van Anselm de Peellaert⁴⁸, die het gedeeltelijk liet afbreken, en is later geheel uit het stadsbeeld verdwenen.

5. Moeizaam herstel 1796-1832

Uitgedreven uit hun klooster, beroofd van hun goederen en officieel afgeschafft, gaven de conceptionisten, 26 in aantal, het niet op. Ze bleven zoveel mogelijk samen wonen als een groep devote vrouwen, gekleed zoals iedereen. Vanaf 1 augustus 1802 huurden ze een groot huis aan Henri Depruyssenaeert, in de Sint-Jansstraat nummer 16, tegen 70 pond jaarpacht. Er was plaats voorzien voor 14 inter-

48. Baron Anselm de Peellaert (1764-1817) gehuwd met Isabella d’Affaytadi gravin van Gistel (1770-1808), beschikte over een groot fortuin, welke hij kwistig besteedde om de gunst van Napoleon te winnen, die hem verhief tot graaf van het Franse keizerrijk op 27 september 1810.

nen. In 1808 hadden ze 12 pensionaires die elke 396 frank voor kost, inwoon en lering betaalden. De 48 externen betaalden alleen het leergeld⁴⁹. Zoals de religieuzen gingen de leerlingen ter kerke in Sint-Walburga, dat toen Sint-Donaas werd geheten. In maart 1806 vroegen en verkregen ze van bisschop Fallot de Beaumont de vergunning om een eigen kapel op te richten⁵⁰. De leerlingen ontvingen het vormsel op Beloken Pasen, 21 april 1816, in een privaat huis, bij Jozef van Huerne, Dweersstraat, waar bisschop Maurice de Broglie zijn intrek was komen nemen⁵¹.

De kerkrechterlijke en burgerlijke situatie was tamelijk onzeker. Om meer waarborgen te bekomen richtte abdis Cécile Windels een smeekschrift in het Frans tot de vicarissen van het diocees met de volgende argumenten: Buiten ons klooster gezet (28 nov. 1796) hebben wij zonder uitstel onze onderwijstaak hervat, alhoewel wij in 1800 tot drie maal toe gedwongen werden daarmee op te houden, omdat wij de eed van haat hadden geweigerd. Niettegenstaande vele plagerijen hebben wij tot nu toe kunnen volharden in de opvoeding van de jeugd ten gunste van kerk en maatschappij. Wij geven onderricht in de christelijke leer aan internen, halfinternen en externen van verscheidene leeftijd en sociale afkomst, zelfs gratis voor zover de middelen toereikend zijn. Gedurende zovele jaren van tegenspoed en onzekerheid zijn verscheidene van de bekwaamste medezusters ons in de bloei des levens ontvallen, zodat wij nu niet talrijker zijn dan 15 en dringend hulp behoeven. Daarom smeken wij U in alle ootmoed, heren vicarissen-generaal, ons onder Uw bescherming te nemen en te voorzien in ons herstel om ons kloosterkleed terug te mogen dragen, dat wij met zorg bewaard hebben en dat eerbiediger en ook minder duur zal zijn, alsook om ons toe te laten eventueel novicen te aanvaarden... Cécile Windels, Brugge, 2 mei 1814⁵². Deze brief werd door de pastoor van Sint-Walburga (Sint-Donaas), Petrus Romelaere, naar het bisdom gestuurd en het was de bisschop zelf, Maurice de Broglie, die het volgende Latijnse schrijven tot de pastoor richtte. Wij vertalen:

49. B.A.B., C 406: verklaring aan de politiekommissaris, 8 mei 1808.

50. *Ibidem*: smeekschrift en antwoord van de bisschop, 14 maart 1806.

51. A. SCHOUTEET, *Gedenkwaardige aenteekeningen van Jan Karel Verbrugge*, Brugge, 1958, blz. 74.

52. B.A.B., C 406.

Gent, 18 juni 1814.

Zeereerwaarde Heer,

Gezien Uw brief en het smeekschrift van de kloostergemeenschap der conceptionisten in Uw parochie gevestigd, oordelen wij dat hun rechtmatige verlangens ingewilligd mogen worden. Deze dames staan goed aangeschreven bij de burgerlijke en kerkelijke overheden; zich geheel wijddend aan de opvoeding van de jeugd verdienen zij hun bescherming; niets mag immers verhinderen dat zij het kleed van de orde opnieuw dragen en novicen aanwerven. Gelieve deze brief aan de communititeit mede te delen...

Mauritius bisschop van Gent.⁵³

Wellicht waren niet alle betrokkenen even gelukkig om dit herneemen van het oude kloosterkleed, want het duurde anderhalf jaar vooraleer aan de bisschoppelijke goedkeuring gevolg werd gegeven. Uiteindelijk werd op 28 november 1815 beslist, "après 19 ans de décostume", opnieuw de eigen kledij van de conceptionisten te dragen. In 1820 werden de zusters verzocht de kloosterregel aan de burgerlijke autoriteiten voor te leggen. Ze deden het letterlijk als volgt: "Statuten van de religieuse Vergaeding gezeijd Conceptionisten te Brugge, hoofdplaetse der Provincie Westvlaenderen.

- Art. 1. Het eynde van deze geestelyke stichtinge is de geleerdheijd te geven aen de jonge Jouffrauwen.
- Art. 2. Zij zijn in alle onderworpen voor het geestelijk aen den Bisschop, aen wiens Jurisdictie zij onderhoorig zijn, en voor het Civil aen de overheijd der Stad.
- Art. 3. De oversten worden gekosen met meerderheijd van Stemmen door de zusters, en dat voor den tijd van drie jaeren; zij mogen ook erkosen worden; en worden genaemd Moeder Abdesse en Vicaresse; deze oversten moeten inboorlingen zijn.
- Art. 4. Zij hebben een Noviciaet van een of meer Jaeren.
- Art. 5. Het noviciaet geeijndigd zijnde, verbinden zij hun door enkele beloften, ten hoogste voor den tijd van vijf jaeren.
- Art. 6. Zij mogen het Gemeente verlaeten als zij goedvinden, en door het Gemeente om wettige redens met toestemming van den Bisschop weg gezonden worden.

53. B.A.B., C 406.

Art. 7. Zij gaen gekleed in een wit Habijt, eenen witten hoofddoek en zwarte voile daer op in het huijs, en ter straete gaende, in het zwarte, met eenen mantel daer op.

Art. 8. Zij leven in gemeenzaemheijd onder het Bestier van twee oversten, dit met het inkomen die zij hebben uijt den hoofde der Leeringe en opvoedinge, die zij geven aen de kinderen en Jouffrauwen die daer woenen, ende van de gonne die er dagelijks de schole frequenteren.

Gecertifieert door de Moeder Abdesse en Vicaresse uyt naem der gheele Gemeenzaemheijd.

Brugge 6 november 1820”⁵⁴.

Een “bewijs van algemene toelating tot schoolhouderesse te Brugge” werd tijdens het Hollands bewind afgeleverd aan zuster van Caloen en aan zuster Gaillard, nadat zij op 29 februari 1822 van de Jury van West-Vlaanderen een certificaat van bekwaamheid hadden bekomen⁵⁵. Er waren sedert 19 oktober 1794 geen nieuwe religieuzen meer. Na 23 jaar zonder professies kon abdis van Caloen eindelijk op 11 november 1817 de geloften van een novice ontvangen, zuster Coleta Trotteyn, geboren te Brugge op 11 maart 1797, en twee jaar later, op 3 november 1819, deze van nog twee novicen, zuster Theresia Deblaere, geboren te Brugge in 1792, en zuster Francisca Gyssels, eveneens te Brugge geboren in 1791. Theresia Deblaere verliet de gemeenschap op 18 maart 1824, na afloop van haar tijdelijke geloften. Francisca Gyssels kon niet schrijven, - zij tekende met een kruisje -, was lekezuster en is vroegtijdig overleden, 35 jaar oud, op 10 januari 1827⁵⁶. De oudere religieuzen van vóór 1796 genoten een pensioen als vergoeding voor de secularisatie van hun goederen. Vanaf 1829 waren er maar vier pensioengerechtigden meer op de halfjaarlijkse betalingsstaten :

“Semestre et gratification échus le 30 juin 1830 en faveur des quatre religieuses conceptionistes ci-dessous mentionnées :

54. B.A.B., C 406.

55. B.A.B., C 406.

56. B.A.B., C 408.

Van Caloen	florins 156,26
Gaillard	florins 156,26
Bruynooghe	florins 189,07
Van de Vyver	florins 104,15
	<hr/>
	florins 605,74
	accise 30,50
	<hr/>
	(netto) 575,24

Bruges, 1 Août 1830.

J. Van Zuylen⁵⁷.

Deze laatste vier gepensioneerde zusters M.J.L. van Caloen, M.S. Gaillard, A. Bruynooghe, en C. Van de Vyver, overleden respectievelijk in 1832, 1840, 1842 en 1848.

De eerste, Maria Joanna Ludovica van Caloen, was geboren te Brugge op 23 augustus 1765, als oudste van de vijf kinderen van Charles van Caloen (1732-1817) en Justine Rotsart de Hertaing (1736-1806); zij was één van de eerste leerlingen in de nieuwe kostschool, ingeschreven op 26 december 1777 werd kloosterzuster op 24 april 1789 en deed haar professie op 19 april 1790. Zij was orgeliste, onderwijzeres, novicenmeesteres en gedurende 16 jaar de laatste abdis (1816-1832)⁵⁸. Toen zij ziek werd en haar oude medezusters ook aan allerlei kwalen leden, was er geen toekomst meer. Haar overlijden, op 28 augustus 1832, betekende het einde zowel van de school als van het klooster. De overblijvende zusters verlieten hun huurwoning in de Sint-Jansstraat, die door de eigenaar herbouwd werd en versierd met vier Ionische zuilen in een uitspringend poorttravee⁵⁹. Het werd in 1930 aangekocht door de Dames van het christelijk onderwijs tot uitbreiding van Hemelsdaele.

Zuster Marie Seraphine Gaillard en haar medezusters gingen dicht bij de Onze-Lieve-Vrouwekerk wonen⁶⁰. Als gewezen onderwijze-

57. B.A.B., C 406.

58. J. van CALOEN, *Histoire généalogique de la maison de Calonne et van Caloen*, Brussel, 1959, blz. 295.

59. L. DEVLIEGHER, *De huizen te Brugge*, 1975, blz. 350, afb. 810.

60. B.A.B., C 406, brief van 3 januari 1834, van de burgemeester en schepenen, "Aux dames conceptionistes, Cimetière Notre Dame, Section C, nr. 10".

res, 75 jaar oud, vroeg zij "un secours sur les fonds du trésor". Bij brief van 27 september 1838 meldde de burgemeester, in opdracht van de gouverneur, dat de minister van binnenlandse zaken "a décidé qu'il ne peut accueillir sa requête..., attendu qu'elle touche déjà à titre d'ex-religieuse une pension de 500 francs..."⁶¹. Twee jaar nadien, op 6 augustus 1840, is zuster Gaillard, 77 jaar oud, overleden en werd op het stedelijk kerkhof begraven, na een rouwdienst in de Onze-Lieve-Vrouwekerk.

Zuster Antonia Bruynooghe is in het begijnhof overleden, in de leeftijd van 85 jaar, op 30 januari 1842.

Zuster Constancia Van de Vyver was door haar familie in Tielt opgenomen en is aldaar overleden, 83 jaar oud, op 7 juli 1848. "Zij was de laatste leekzuster van ons gemeente", zo meldt haar necrologie in *den Capitelbouck*⁶².

Het eerste Heilige-Geesthuis is, door fusie tussen 1300 en 1319 met het gesticht van de Potterie, tot heden aldaar blijven bestaan. Het tweede Heilige-Geesthuis, dat in 1637 klooster van de conceptionisten was geworden en zich sinds 1796 moedig en met volharding had verzet tegen de gedwongen secularisatie, is bij gebrek aan vernieuwing, na het overlijden van de laatste abdis in 1832, uiteindelijk bezweken.

61. B.A.B., C 406 : "A mademoiselle Marie Gaillard, ancienne institutrice, à Bruges".
62. B.A.B., C 407. *Dit is den Capitel-bouck Vande Conceptionisten gheseyt Het heylich Gheest-huys binnen Brugghe. In welcken zyn gescreven alle de overledene Religieusen der selver clooster, van het Jaer duyst seshondert veertigh den 15 april. Ende alle de ghone, die men heeft konnen vinden van het Jaer duyst-vier-hondert ende achthien (Obituarium).*